

הערות לדברי ידין חברי הגאון הגדול הספורסם ראשלי"צ שליט"א

א. אחרי בקשת הסליחה על איחור הערותי לרגלי מחלתי, הנני להגיד כי ת"ל עכשיו נפניתי לעיין בדבריו החביבים בענין השביעית ואני רושם על הסדר:

(א) דעת כ"ג להתיר נטיעה עד ר"ה של שביעית, שאם לא נתיר להם יבואו לנטוע בשביעית עצמה ולעבור על איסור תורה, ומוטב שיעברו על איסור דרבנן של ערב שביעית. לע"ד הדבר צריך עיון, והנה (מלבד שנטיעה בשביעית אם היא איסור תורה במחלוקת שנוי, אלא שכ"ג מכוין שמוטב לדחות ודאי דרבנן מפני ספק תורה) באיסור תורה לא מדברים, שהרי כל היסוד שלנו הוא ששביעית בזה"ז או שהיא מותרת לגמרי, או שאינה אלא מדרבנן, אך כ"ת מכוין שהדרבנן של ערב שביעית קל מהדרבנן של שביעית, ולזה יש מקום, אבל צריך לעיין אם הרשות בידינו להתיר לכתחילה איסור דרבנן כדי שלא יבואו לעבור על דרבנן חמור ממנו, ומסופקני מאד אם זה נכנס בכלל דברי רבינו הגדול בהלכות ממרים פרק ב' סוף הלכה ד', וגם איסור דרבנן לאיסור תורה מסופקני אם כחנו יפה בכגון זה, יעיין מר בשו"ת "משיב דבר" להנציב ז"ל חלק ב' סימנים מ"ג, מ"ד, וכו' וכו', ואם ליחיד שיצרו אלבשיה אפשר לפעמים שיתיר לעצמו, בבחינת חטוא בשביל שתזכה, איסור קל להנצל מאיסור חמור, כגון איסור כרת וכדומה, אבל להתיר לציבור מסופקני, ואם מצינו לחז"ל שהקילו משום אין אדם עומד וכו' ויבוא לידי חילול שבת דאורייתא, וכיוצא בזה שמצינו — היכא דאיתמר איתמר וכו', אכן אם הצורך כ"כ גדול, הרי אפשר להקדים את המכירה ליותר ממ"ד יום לפני שביעית, ואם לא נתיר נטיעה בתחילה בשביעית עצמה, לפני שביעית אחרי המכירה ודאי שיש מקום לנטות להקל גם לרבים. ועל הכל נסמוך בשעת הדחק ע"ד הגאונים הראשונים ז"ל הסוברים שאין שביעית נוהגת כלל מהדין. בנוגע לעצם הדין דעתי מסכימה לדעת ידידי הגאון ר"י הלוי שליט"א בספרו הנעלה "תורת השביעית" שבאילני סרק מותר לכו"ע לנטוע עד שתי שבתות. במקרה של צורך גדול דעתי הדלה להקל גם באילני מאכל עד שתי שבתות, על יסוד השיטה שאינו אסור בזה"ז אלא מפני הקליטה בשביעית, (ועיין שם ב"תורת השביעית" הלכה ראשונה), ואולם בעצם הדבר עוד צ"ע, שבשלמא לדעת הסוברים ז"ל (הרש"ל והמנ"ח), שיש מצוה על האדמה לשבות וישראל המעביד ארצו ע"י נכרי עובר בעשה דתשבות, יש מקום לאמר שהקליטה בשביעית בכלל איסור זה, אבל לדעת הרבים שאין איסור כזה אלא אמירה לנכרי בלבד, מה לנו בזה שהקליטה תחול בשביעית, הרי שביעית כשבת, והפעולה הנעשית מערב שבת ונמשכת מאליה בשבת אין לנו בה כלום

(ועיין שבת הארץ, לקודמי הגאון החסיד האמתי זי"ע קונטרס אחרון אות א'). וע"כ הרמב"ם ז"ל לא אמר אלא משום המנין לשנות ערלה, כידוע, ולא חשש כל כך, והראשונים שנטו מדרכו ז"ל ותפסו הטעם של קליטה בשביעית ז"ל שס"ל כהרש"ל והמנ"ח הנ"ל. ויש לעיין עוד, ובענין דעת המהרש"ל והמנ"ח ע"ד העשה של שביעית אעפ"י שאין הישראל עושה מעשה, עיין במנ"ח ס' בהר ותראה שאעפ"י שהוא מחזיק בשיטה זו הוא נוטה לאמר שהשרישה והקליטה בשביעית לא איכפת לנו, יעוי"ש. אך אם יש צורך גדול ועי"ז שנקל בערב שביעית נמנע נטיעה בשביעית יש מקום להקל לגמרי על היסוד הכללי שבשעה"ד סומכין בדרבנן על דעת יחיד, ומכש"כ יחידים גדולי עולם נוסף על הרז"ה שמנאם הרשב"ש ז"ל ונוסף עליהם האור זרוע (כפי שהעירני הרב ד"ר זאב כהנא הי"ו) ששביעית בזה"ו איננה אלא ממדת חסידות בלבד, ומה גם אם נקדים המכירה כנ"ל. ו"מראית עין" האמור ברמב"ם הרי פשוטו כוונתו שגזירת חכמים היא משום "מוניך", כלומר שאדם מונה שנים לערלה ולרבעי, ואם נטע בפחות ממה שתעלה לו שנה יראו שמונים לנטיעה זו שנה ראשונה שביעית ויאמרו שנטע בשביעית ויתפרצו בשביעית, ועיין חידושי הרמב"ם לר"ה דף ט' וכו'. וע"כ באילני סרק אליבא דכו"ע מותר לפני שתי שבתות, שלהאוסרים משום קליטה בשביעית אין כאן, ולהאוסרים משום מונים (הרמב"ם) הרי בו אין ערלה.

(ב) כ"ג דוחה ההצעה להתיר שתילת עצי פרי הנשתלים עם גוש עד ר"ת לא הבנתי טעמו ונימוקו, שאם משום החסירה הלא בזה"ו שאין תוספת שביעית קיימת, עבודת הארץ מותרת עד ר"ה, ומה איכפת לנו בחפירת הגומות הצריכות לשתילה.

פרק ב'

עלי להעיר הערה כללית. היסוד הוא ההיתר שלנו ע"י מכירה כרגיל בתורת הוראת שעה, ומוכן שאילו היה אפשר לעשות כל המלאכות ע"י נכרים היה עדיף, אבל מזה אין לדבר, ואעפ"י עד כמה שאפשר למעט בקולות יש למעט, שיהא עכ"פ זכר לשביעית, וע"כ לדעתי יש מקום לדברי הרבנים המציעים שליט"א. ותי"ו שייקבע הדבר הלכה לדורות אלא הכל בתורת הוראת שעה, ומשום קיום הישוב, ובפרט במצב הנוכחי, ועל היסוד ששביעית בזה"ו לכל היותר אינה אלא מדרבנן, ושיש גאוני עולם שאפשר להעמידם בשורה אפילו כנגד הרמב"ם ז"ל הסוברים שאינה בזה"ו אלא ממדת חסידות בלבד, וא"כ מה שכ"ג דן תחת הכותרת "סידורים בשנת השמיטה" בדיבור המתחיל "אין בידנו להכריע בפלוגתא דרבנותא וכו'", דבריו גוונים בתכלית אך לא בקשר להוראת השעה שלפנינו אחרי מכירה לנכרי.

(ב) זריעת דגניים וקטניות. "הזריעה צריכה להיות ע"י מכונת זריעה מונעת ע"י בהמות וכו'". הנה הכוונה ברורה וגלויה לעשות שינוי עד כמה שאפשר, ושיהא איזה זכר לשביעית וזהי כוונה רצויה. והנה לענין החילוק שבין שבת ושביעית, שבשביעית המצוה על האדמה ויוצאת מזה ג"מ (רש"ל ומנ"ח), הנה כבר דחה שיטה זו הגאון בשבת הארץ כנזכר לעיל, וכך עשינו מעשה כל זמן שהיה אפשר ע"י נכרים וכבר נקטנו בשיטה זו ששביעית לא חמורה משבת בענין הגדרת מושג העבודה. ונראה שאם האדם רק מנהיג הבהמה והבהמה עושה הזריעה ע"י המכונה

זהו קל ממה שעושה בידיו, והרי זה שינוי. בענין הטרקטור, הנה לכאורה נראה שפתיחת הצינורות, תיעשה ע"י איזה דבר מיכני הגורם לפתיחה, וזה אפשר לסדר, וזה יותר קל מזורע בידים, והוא בבחינת גורם, עכ"פ יש כאן שינוי, ועדיין צ"ע. והנה בדרך שמציעים, יש עכ"פ שינוי, מזורע האמור בתורה, שעושה כל הזמן מעשה בגופו, אבל כאן הבהמה היא המוליכה, אלא שהאדם פתח את הצינורות, ומה שנופל ברגע פתיחת הצינורות אפשר לחשוב כנזרע מכתו בכח ראשון וכאילו הוא הפיל את הזרע, אבל מכאן ואילך, מה שנופל בלכת הטרקטור ע"י הבהמה הרי הבהמה עושה, ודין מחמר לא מצינו בשביעית, ואפשר ג"כ לסדר שהפתיחה תהי ברגע שהטרקטור עומד עדיין על גבול השדה, איפוא שאינו מקום זרע, אלא שנופל לאיבוד, והנראה שאף בשביעית לא אמרו מלאכת מחשבת אסרה תורה (ועיין תוס' מ"ק י"ג ד"ה נטייבה ובסנהדרין כ"ו ד"ה לעקל בפירוש המהרש"א ז"ל, ועיין ברש"י מ"ק דף ג' דמשמע שגם שביעית ממשכן למדנו) מכ"מ הרי כתוב שדך לא תזרע, היינו מקום שבני אדם זורעים להצמיח, לא מקום שנישוף ונשחת ברגל העוברת ואינו עומד כלל לצמיחה, וצ"ע. ואם כי מצינו חסמה בקול והנהיגה בקול לוקה משום דעקימת פיו הוה מעשה, הרי במחמר אילולא מקרא שכתוב לא היה אסור מן התורה, שבחסימה, זהו שאסרה תורה שלא לעשות שהבהמה לא תאכל וכיון שעושה ע"י קול שגם הוא מעשה לוקה, ובכלאים אסרה תורה להנהיג הבהמות יחד, היינו שהבהמות תהיינה מונהגות יחד, וכיון שקול הוא מעשה לוקה על שהנהיגן יחד, כלומר שהונהגו יחד בגרמתו, משא"כ במלאכות של שבת, שהתורה אסרה המעשה על האדם, וכשהבהמה עושה אפילו אם קול הוא מעשה, הרי הוא איננו עושה ואילולא שנוכרה בהמה בציווי, מה בכך שקלא הוה מעשה, ובשביעית הואיל ולא נזכרה בהמה אין כאן איסור, ואפשר רק לדון מצד ההשקפה שהציווי עלינו שלא לגרום אי-שבייתה להשדה כדעת רש"ל ומנ"ח, וכבר דיברנו מזה לעיל, ובמכות כ"א מנה מחפה כוזרע והוא חורש בבהמות, היינו שהוא אוהז במחרשה ובשעת מעשה הוא מחפה בידו או ברגלו או שהמחרשה עושה זאת אבל הלא הוא אוהז בברזל בדרך הליכת המחרישה, ולא שהבהמה עושה זאת, ובחורש לא שייך לאמר שהבהמה עושה, וכדברי הרמב"ן ז"ל בספר המצות שרש"י שחורש ע"י בהמה חייב שהבהמה יחד עם האדם האוחז בברזל העודר בשעה שהיא מהלכת נחשב ככלי ביד האומן כגרזן ביד החוצב בו וכמשור ביד מניפו, יעוי"ש, וכיון שכך גם זורע כזה נחשב מעשה בגופו, אבל לא זורע ע"י בהמה, ומחמר, בשבת מפורש האיסור בתורה, אבל לא בשביעית.

(ג) משתלת גן ועצים וכ"ל לסדר סככה על גבי המשתלה וכ"ל. הנה כ"ג אומר שאין לדבר יסוד כלל שמכלל העשה, לא מוצא, והנה הגאון ז"ל בשבת הארץ מסתפק בזה. והרי רבינו הגדול ז"ל השמיט הלכה זו, וע"כ משום שהוא סובר ששביעית בזה"ז מדרבנן, וספיקו לקולא, ואת"ל שאיסור עשה ודאי יש, איך השמיט דבר זה של הנוטע בבית, הרי עכ"פ יש עשה מדרבנן, וע"כ שהספק הוא על הכלל כולו. וכן דעת הגאון המורה המובהק ערוך השלחן ז"ל הלכות שמיטה ויובל סימן ט"ז הלכה ב', שהשמטת הרמב"ם פירושה שספק זה לקולא, (ואמנם בעצם ההוכחה שלו אני מהסס, שהוא אומר שהרמב"ם הוכיח מעצ"ן שא"נ לענין מעשר ושביעית, אבל מה ענין בית לזה).

ומכיון שהראנו לדעת שהרמב"ם ז"ל השמיט דבר זה של הנוטע והזורע בתוך הבית בשביעית ע"כ מפני שסובר שספיקו להקל היינו ספק שדה ספק ארץ, אם היה זה דרך היתר ע"י סככה מטלטלת, היה כדאי מאד, אבל ספק אם ע"י כך נועיל, שמשום שבשעת הזריעה יהא המקום מסוכך בסיכוך ארעי, שמשום כך ייפקע השם שדה, מהשטח ההולך ונזרע, אך מתעורר לפנינו ספק אחד, שהרי באילן הניטע בתוך הבית פוסק הרמב"ם שחייבים במעשר מדבריהם, מעשרות פרק א' הלכה י', והנה מעשרות כשביעית, לדעת הרמב"ם ז"ל, היינו שבוה"ז שניהם מדבריהם, וכוונתו שמה שאמרו שהנוטע בבית פטור מן המעשרות היינו מן התורה, אבל מדבריהם חייב אע"פ שבמעשרות נאמר רק שדה, וק"ו לשביעית שספק אם הוא כמעשרות אף מן התורה, וא"כ אפילו אם נאמר שהולכין אחרי הלשון המקיל, היינו שדה האמור בשביעית, ראוי הוא להיות חייב מדבריהם, עכ"פ במעשרות, ועדיין קשה למה השמיט רבינו הגדול דבר זה, ולא תאמר לי שלא הוצרך לאומרו, ולכך השמיטו, לפי שמדרבנן ודאי אסור, ובלא זה שביעית בזה"ז כולו מדרבנן, וסמך שנלמד האיסור ממה שפירש לנו אצל מעשר, לדעתי אין בדברים הללו ממש, שגם במעשרות לא אמר אלא בלשון יראה לי ואיך סמך שנלמד זה ממילא, וע"כ י"ל שלא אמרה רבינו אלא במעשרות, הואיל ומצא משנה מפורשת שאילן שנטעו בתוך החצר קובעתו למעשרות, וע"כ שזהו מדבריהם, אבל אין משם ראיה לשביעית, שמעשרות נוהגות בכל השנים, והיו רגילים לנטוע אילנות בחצירות, וגזרו בהם, אבל בשביעית לא גזרו, והיכא דאיתמר וכו', ואין מוסיפין על הגזרה. כאמור בירושלמי שביעית, והועמד בשביעית על דינא דאורייתא, ונשארה איבעיא שלא נפשטה, בשביעית, וספיקו לקולא, הואיל ושביעית בזה"ז מדבריהם.

ודע שכל זה לדברי הרמב"ם, אבל לדברי הראב"ד אין ראיה מתאנה הנוטעה בחצר, שהוא מעמיד בניטעה או נזרעה רובה ויש לה דין שדה או כרם, אבל ניטע בבית, או בחצר שהיא כבית, פטור גם מדרבנן, וע"כ אין יסוד לחייב במעשרות מדבריהם, וממילא בשביעית נשאר לקולא בתורת ספק מדבריהם, ואם זה ספק פלוגתא, כי מי יכריע, וכלום מצינו בזה רוב גדול של פוסקים מכריעים כנגד הראב"ד ז"ל, הרי הדין להקל במעשרות, וממילא אין יסוד להחמיר בספיקא דשביעית, בזריעה בתוך הבית, אך, כאמור, אין זה מסתבר שסיכוך זמני כזה ישנה את השטח ההולך ונזרע להוציאו מתורת שדה.

והנה מצינו בפרק חמישי ממעשרות, הלכה ב', בעיות בזרע בחורבה וגדל שלישי ואח"כ סיכך, וכן להפך בגדל בבית והעביר הסיכוך וכו' יעויי"ש, ולענין שביעית שלא שייך שלישי, הלא היינו יכולים למצוא איבעיא שיהא בה יותר מן החידוש, כגון בסיכוך המטלטל, והיינו אם תמצא לומר שאין שביעית נוהגת בבית, והוא הדין בחצר כל שאינו בכלל שדה, סיכוך המטלטל ועובר ממקום למקום מהו לזרוע תחתיו כל זמן שהוא קיים, היינו אם ברגע זה גסתלק שם שדה מתחת הסיכוך, וכדומה לזה יש להסתפק במעביר ד' אמות בר"ה מקורה שהוא פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר, מהו הדין אם הוא נושא ומעביר קירוי ממקום למקום, אם לזה תיקרא ר"ה מקורה יהא פטור והולך, ואם זה לא בכלל מקורה, יהי' חייב והולך, ולכאורה אפשר לפשוט בעיה זו ממה שהקשו בשבת צ"ה ע"א, והא עגלות דמקורות היין ואמר רב משום ר' תייא עגלות תחתיהן וביניהן וצידיהן רשות הרבים, והא

העגלות הן מיטלטלות ואעפ"כ תחתיהן היה ראוי להתבטל מתורת ר"ה מפני הקירוי. אך באמת אין מכאן הוכחה: (א) העגלות כל זמן שאין נוסעות הן קבועות במקום מסוים, ואפשר שע"ז מקשה הגמרא, היינו על הזמן שהן קבועות שהיה להן לבטל תורת ר"ה בתחתיהן, (ב) כמו שאמרו ז"ל כיון דכתיב בהו עפ"י ה' יחנו וגר בקביעי דמייך, (ג) שלילת תקרה זהו אחד התנאים המהווים הווייתו של ר"ה, וכיון שזהו ענין שלילי מספיק אם הצד השלילי נעדר אפילו לרגע, שבאותו הרגע לא יתחייב בו אדם משום מעביר בר"ה, שהרי ברגע זה כבר אינו דומה לדגלי מדבר. זראה והתבונן בחכמת אלקים שבספרו של רבינו משה בן מיימון ז"ל, שאת ההלכה של שמואל הנ"ל, (המעביר ד"א ברה"ר מקורה פטור), הוא מביא בצורה כללית, איזוהי ר"ה וכו', ולא יהי עליו תקרה. הנה הוא לא תפס לשון בעל המימרא בצורה חיובית בר"ה מקורה פטור, לפי שאז היה מקום לטעות שאם התקרה היא ארעית, מיטלטלת ועוברת, חייבין משום ר"ה ודווקא כשהוא הר"ה עצמו מקורה, ובאופן כזה לא יחול עליו שם מקורה, וע"כ תפס רבינו הגדול הלשון הו ושאין עליו תקרה, הא אם יש עליו קירוי באיזה אופן שהוא, נסתלק ממנו אף לרגע תורת ר"ה, שעכ"פ ברגע זה אינו דומה לדגלי מדבר. דומני שגליתי, ת"ל, כוונה עמוקה בדברי רבינו משה ז"ל, (ד) בעגלות, הקירוי שמתהווה ע"ג קרקע ר"ה קבוע ועומד, ונעשה לשם סביעות, אלא שהעגלה מתהלכת, משא"כ כאן שעצם הדבר נעשה ארעית לשם כך, זד"ל. והנה בעוד רעיוני משוטטים הנה ואנה, והתחלתי לחשוב ע"ד המושגים של אהל זרוק, (שמו אהל או לא שמו אהל), ספינה וכו' וכו', ענה רוח מבינתי שאפילו אם היינו מוצאים איזה מקום אחיזה בהלכה אין לקבל את ההצעה הזאת, שתעשה ז"ו, הוראות הרבנות בדיני תוה"ק חוכא ואיטלולא, (עירובין, פרק הדר) זד"ל.

ד. גן ירקות וכו', בנוגע להערות כ"ג חבירי הראש"ל שליט"א, אגיד בדרך כלל, כי לי נראה שבהצעות הרבנים מהפועל המזרחי שליט"א יש משום המעטה באיסור, ושאין כוונתם להתיר אלא באופן שכבר נעשתה המכירה כנהוג, וע"כ מחוץ לזריעה תחת סככה, דבר שיש לדחות, בעיקר משום הטעמים הנ"ל, יש כאן שינוי, והפחתה באיסור וראויים דבריהם לתשומת לב.

ה. מטעים. אין לדבר ע"ד הכנסה, אלא ע"ד פרנסה כדי חייהם, במדה של חיי נפש, ובשים לב למצב התזונה, ולמצב החיים, ואחרי המכירה כנהוג, ולע"ד שהדבר נמסר לרבנות הראשית לא"י להתיר בתורת הוראת שעה כפי מדת הרוחק הגדול, ועד כמה שאפשר בשינוי ובהפחתת האיסור — בהעדר המכירה — ועל כגון זה נאמר כדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק, ומה גם שהמתירים הם לא יחיד אלא גדולי עולם, ובכללם הר"ה, וארבעה ראשונים שמנה בתשובות הרשב"ש בן התשב"ץ, (ובכללם הרשב"ם), וכנראה גם הראב"ד בעל ההשגות, וכפי שהעירותי לעיל גם האור זרוע, (ומי זה יעיז לאמר — ומה גם בדרבנן — שאינם כדאים ח"ו לסמוך עליהם בשעת הדחק גדול), שכולם סוברים ששביעית לאחרי שבטלו בתי דינין סמוכין בישראל, אינה אלא מנהג חסידות, ואם כי לבטלה לגמרי, ח"ו, אבל בדרך של היתר אנו עושים כפי הוראת גאוני עולם שקדמונו, זי"ע. ומה שנהגו שביעית בא"י, אין זה מוכיח שקבלו עליהם הציבור לפסוק שלא בדיעה זו, אלא שנהגו מדת חסידות. ואגב, צ"ע לדעתך, תמיהת הרמב"ן ז"ל על שיטה זו, שא"כ למה נהגו, הלא הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוס, וכי מה זו קושיא, הלא עפ"י

הרמב"ם ז"ל אפשר להחזיר הסמיכה בכל יום וישוּבו בתי דינים סמוכים ותשוב השמיטה להיות נחוגת, עכ"ס מדרבנן, ועוד שאנו מחכים יום יום לגאולה השלמה, ואז ישוב הכל להיות דבר תורה. והרי עצם הדבר שהנהיגו כבר בימי אחרוני הנביאים תרו"מ בחו"ל היה משום שלא יהיו חדשים בעיניהם לכשיחזרו מן הגלות, וצא וטרען עליהם, כל הפטור מדבר, וכו', והציבור כחו כוח רב, ול"ש עליו לאמור כל הפטור מדבר וכו', והוא הדין לשמיטת קרקע שנהגו בה האכרים השרידיים. מישראל ששרדו מהשמדות כשבטלו בתי הדין הסמוכין בארץ קדשנו, כדי שלא ישתקע הדבר מן החיים, והמבין יבין, ועיין בדבריו המתוקים של הגאון החסיד ז"ל במבוא לשבת הארץ.

ב. מכירה או הפקר

בישיבת המועצה המורחבת האחרונה הושמעה מפי משלחת של רבנים חשובים מרבני הפועל המזרחי שליט"א, הצעה להנהיג הפקרת הקרקעות במקום מכירה לנכרי. ידידנו הגר"ר כ"ץ שליט"א, הרב הראשי והר"מ של פתח תקוה, צידד בעד ההפקרה. הנימוק היסודי של הרבנים הנ"ל היה זה: עכשיו שקיימת ת"ל מדינת ישראל, הר"ו יביא את הציבור הרחב, לידי גיחוך וביטול, שכל אדמת ישראל נמכרת עפ"י דין תורה לגוי ערבי, ואצ"ל שהממשלה לא תכיר את המכירה כחוקית. אלא שהדבר יהא נראה כמגוחך הרבה יותר מלפנים, והחפשים והחצאי חפשים יעשו מזה מטעמים להבאיש את ריח הרבנות שהוא ריח תורתנו הק' וכדי בזיון וקצף, ומחובתנו הק' למנוע כזה וכיוצא בו. יש להוסיף כי עצם התוקף של המכירה יותר מפוקפק עכשיו, ממה שהיה לפנינו, לפי שאז היה לנו עסק במכירה עפ"י דיני התורה באופן שאינה ניכרת כלל בטאבו, והיה חשש של לא סמכא דעתיה, וכלפי זה דנינו שהמקנה כדי להפקיע איסור שביעית גומר בדעתו בהחלט להקנות וכו' (עיין בשבת הארץ, מבוא סימן י"ג), אבל חוץ מזה לא היה לנו מה לחוש, שאעפ"י עבדינא דמלכותא אין למכירה זו שום תוקף, הנה דנינו שאין לדין מלכות של גוים תוקף באר"י, (נדרים כ"ח בתוס' שם). אבל מלכות ישראל ודאי יש לו תוקף באר"י, ולפי דינא דמלכותא הנהוג בקרקעות מכירה שהערמה בה ניכרת, אינה קיימת, ונוסף על זה כל מכירת קרקע שלא נרשמה בטאבו המלכותי אינה בת קיימא, אפשר אמנם להשיב שבאר"י אין דינא דמלכותא קיים כלל, לפי שמלכות גויה אין לה עפ"י תוח"ק מעמד חוקי בארצנו הק', ומלכות ישראל אין דינא דמלכותא ניהג בה, כדברי התוס' והר"ן והרשב"א, לפי שאין הארץ שלה, אך עדיין לא יצאנו מן הסכך, לפי שכללו של מר שמואל דינא דמלכותא דינא הוא יותר רחב מענין המכס, עד שנאמר שכל כחה של המלכות להטיל מכס הוא מפני שהארץ שלה רוחל כתשלום שכירות הקרקע, אלא זהו ענין של הפקר בי"ד הפקר, ויש למלכות ישראל התוקף גם עפ"י דין התורה לפסוק שכל מכירה שלא לפי הנהג שהיא קובעת תהא בטילה, וע"כ כיון שהמכירה הזאת היא הערמה ניכרת וגלויה, אין לה תוקף כלל. ואם תאמר מה נדון במכירת חמץ? הנה שם אין הערמה כ"כ ניכרת וגלויה, כמר במקרה זה, שבעצם חכמות של חמץ ברור מועט הוא ונמכר בכל שכונה לגוי אחד. אך מכירת כל הקרקעות שבאר"י וכו' לגוי אחד וכו', ואין צורך לפרש יותר, ואמנם אין אני מחליט שום דבר אלא מעורר שצריך עיון, ברור שגם ההפקר כד' שלא

יהא לו תוקף עפ"י המלכות. (ולא תאמר, כלום יש צורך במלכות בריד, הלא שביעית אפקעתא דמלכא, של מלכו של עולם ית' ויתעלה שמו מהרה, הנה מבלי להכנס במלוגתא שבין רבותינו הגדולים מרן הבי"ו והמבי"ט ז"ל, הלא אפקעתא היא על הפירות ובנוגע לרשות הכניסה לכל ישראל לשדה ולכרם, אבל הקרקע אינה נפקרת). ואם נסקיר, לא יהא לזה תוקף עפ"י החוק, ואם יבוא מי שהוא לזכות בקרקע ולעשות בה כאדם העושה בתוך שלו, ודאי שהמטרה גרוש תגרש אותו, וגם יבא בפלילים. אכן זהו מה שאני דן, הואיל ומכירה כהפקר אין לה תוקף כל שהוא במעשה, אולי יש להעדיף הפקר, שבעצמותו אינו דבר שיבאו לידי גיחוך את הציבור הרחב שלדאבוננו, (ואולי, בחלק, באשמתנו, ואין כאן המקום לדבר). נתרחק ממושגי ההלכה בתוה"ק, ואעפ"י שיסוד מוסד הוא, ואל יתביש מפני המלעיגים. עליו, הלא: א. לא יהא הלעג הזה על חשבון המצוה של שביעית עצמה, שאת ערכה הנשגב הכירו כבר גדולים מאומות העולם בימי היונים, כמו שהראיתי במאמרי הידוע על היהודים והיהדות בהשקפת העולם של פילוסופי יון הקדמונים, אלא על הדרכים שלנו להפקעת המצוה; ב. עד כמה שאפשר ודאי שצריך למנוע שלא יכשלו בני אדם מישראל בלעג, וכשהדבר יתפרסם ע"י העיתונות הלא דתית יצא לעג גם באומות ויוגרים ממילא חילול, ודי בזה.

יש עוד טעם לשבח לטובת ההפקר במקום מכירה והוא שלפנים היו מצרפים כצדדים להוציא מכלל האיסור של לא תחנם, את הנימוק שהקרקע משועבדת לממשלת הגוים, וכן שכמעט כל הקרקע של א"י בידם של הנכרים ואנחנו מעטים, משוללי קרקעות, מחוץ לקומץ קטן, ושבאופן כזה לא אמרה תורה לא תתן להם חנניה בקרקע, עיין שו"ת שמן המור הנ"ל, ועתה ת"ל הרי זכינו שארץ ישראל בידנו, והיא תחת מלכות משלנו והקרקעות של נכרים שישנם כאן משעבדות למס לממשלת ישראל, וד"ל.

יש עוד נימוק להעדיף הפקרה והוא: הנה יש גדולים מחוץ למסגרת הרבנות הראשית הממאנים לשאת בעול עם הרבנות הראשית בענין היתר לשמיטה, ולא עוד אלא שהם מביעים התנגדות, אם לא במישרין, כי בטבעם הם מתרחקים מהמחלוקת, הרי שלא במישרין, ע"י חוברות שאחרים מפרסמים וכו', אך התנגדותם חזקה ביותר מבחינת ההשקפה שיש במכירתו או משום לא תחנם, לא תתן להם חנניה בקרקע, אנו לא סוברים כך, כמוכר, אבל אם עדיין לא בא אליהו להשוות את המחלוקת עכ"פ ראוי לנו, עד כמה שאפשר למעט את המחלוקת, ויש לי יסוד לחשוב שאם תונהג הפקרה במקום מכירה יומעטו החילוקי דיעות. הפקרה בתורת היתר לשביעית איננו דבר הבדוי מלבם של הרבנים הנ"ל שליט"א, זה כבר נזכר בשו"ת "משיב דבר" להגאון הנצי"ב ז"ל וכן בקונטרס השמיטה של הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל. והנה דעתו של הנצי"ב ז"ל היתה להחמיר, הואיל ונטה לאמר ששביעית בזה"ו מח"ת, סלדה נפשו מכל דרכי ההיתרים. אבל כבר נקבע אצלנו ע"י גאוני עולם ז"ל ובאחרונה ע"י קודמי גאון ישראל מרא דארעא דישראל ז"ל ונתקבל שלכל היותר שביעית בזה"ו מדרבנן. וכבה מעירותי על מה שהראה לי ידידנו אביד עיניי טב"י הצרא"ז והנוד שליט"א בספר "דברי אמת" לגאון ומקובל מובהק בשם גאוני וצדיקי עולם ובכללם מהר"ט אלגזי (וכמדות לי גם מהר"ב"ח) או מהראנ"ח ז"ל שאין למקטקטלל בזה ששביעית בזה"ו אינה אלא דרבנא ומבחינת

השקפה זו שלנו, כל הענין מקבל צורה אחרת, בשעה שהדבר נוגע לחיי נפשות, עכ"פ קרוב לפק"נ, ולקיום הישוב, שהוא ת"ל למעלה ממליון נפש, כן ירבו, תזוא היום מהוות, מדינת ישראל, (ברוך המקום שזכינו לכך, והוא במהרה יערה רוח ממרום על כל ראשיה שריה ויועציה, אמן!). עוד זאת יש לי להרגשה שהגאון הצדיק רבן של ישראל מוולוז'ין ז"ל היה לו הרושם כאילו דעת הרז"ה ז"ל דעת יחיד היא, וגם כאילו הרז"ה לא היתה לו דעה מוצקת, שאין שביעית בזה"ז אפילו כדרבנן, אלא בנוגע לשמיטת כספים אבל לא כ"כ בנוגע לשמיטת קרקע, כאשר ירגיש כל מעיין, בצדק, (קונטרס „דבר השמיטה“, ב„משיב"דבר“, ח"ב, אחרי סימן ב"ו). ואולם אנחנו היום יודעים שאיננה כלל דעת יחיד, ואם כי אין לי יסוד לאמר שהיא דעת הרוב, עכ"פ היא דעת רבים, כמבואר לעיל, וגם ברור שדעתם זאת מוצקת בנוגע לשמיטת קרקע כבנוגע לשמיטת כספים, אין הבדל. [ואגב, תמיהני על הגאון מאור הגולה ר' דוד מקארלין ז"ל בספרו שאילת דוד בקונטרס השביעית שכתב שדעת הרז"ה דחוייה היא, וכמה קשה לכתוב כך על אחד מהשרים הראשונים, והוא ז"ל חשב שזוהי דעת יחיד, אבל כבר הראיתי שזוהי דעת כמה מגדולי הראשונים ז"ל, ואי"ה בתוספת לקונטרסי זה אשתדל לתרץ את קושיותיו שם.]

ואעפ"כ, ועם כל זה, הציע הגאון הנציב ז"ל להמציא עצה ותקנה לאכרי אה"ק בשנת השבע, ל„אחבני הנחונים במצוק ודסקום שנה אחד וכו'“, והמציא את העצה של הפקרה שאין שביעית נוהגת בכל הפקר, ואמנם לא פסק בחחלט גמור, „להתיר ע"י הדחק גם לישראל לבדו לעשות המלאכה בהשדה“, וסיים, „ואיני אומר כן להלכה רק לתפוס את הרע במיעוטו יעווי"ש, הרי עלינו לזכור שבצמם נטתה דעתו לפסוק ששביעית בזה"ז מן התורה, ובדעת הרמב"ם ה"י ברור אצלו שהוא פוסק שהוא מן התורה (עיי"ש בדבריו להרב דפאריו ז"ל). אך לנו ברור שהרמב"ם סובר שאינה אלא מדרבנן, ושכן דעת רובא דרובא, ושיש רבים מהראשונים ז"ל הפוסקים שאיננה נוהגת כלל ממדת הדין אלא ממדת חסידות, וע"כ אפשר לנו להסתמך על דעתו זו להתיר ע"י הפקרה. כיוצא בזה מציינו להגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בקונטרס השביעית שלו הנכלל בספר „אוצרות יוסף“, וז"ל: וגם יש עצה שיפקירו שדותיהם בפני שלשה וכו', ועיין תוס' מנחות ס"ד, א', וכו', וא"כ י"ל דהוא הדין דממעט הפקר, וכו' וא"כ ה"נ הפקר אינו שלכם (ולעצה זו אם יפקירו צריכים להיות נזהרים בשעת זריעה ועבודה שיתכוונו בפירוש שלא לזכות בהשדה דאל"כ הרי חוזרים וזוכים בו ע"י הזריעה וכו' ומתחייבים באיסור שביעית, וכו', ועכ"פ אם יתכוונו בפירוש שלא לזכות ודאי דאין זוכין על כרחן וכו'), וגם י"ל דאין צריכין להפקיר כלל דכהך דשבת י"ח ב' וכו', ומבואר שם בחידושי הרשב"א דאפילו אינו מפקיר מ"מ לב בי"ד מתנה עליהן שיהיו הפקר, וכבר כתבתי כי רק להעיר ולרשום צדדי היתר באתי, ועל המעיין לברר הדברים, עכ"ל.

והנה כבר הראיתי שיש פנים לצדד להעדיף ההפקרה למכירה לגכרי, אבל יש גם סברה להפך, כי המכירה געשית ע"י מה שחותמים הרשאות וכתובת כמעשה וכל הענין מתרכז ברבנות הראשית בירושלים, וניכר הדבר, ויש זכר לשביעית, משא"כ ע"י מה שכל אחד יפקיר לבדו, ואפילו נניח ששלשה לא לעיכובא, ועיין אר"ח רמ"א, וחר"מ רמ"ג וכו', ואפילו אם יפקיר כל אחד במקומו בפני שלשה ואם כה"ל האחרון שבדברי הגאון רי"ע ז"ל שלב בי"ד יתנה לא יהא חדבר מורגש

כלל בציבור. ועוד יש כאן קושי אחד שאמנם הישובים הדתיים יפקירו, אבל רוב הישובים לא יפקירו, ואם להחתים אותם מטעם הרבנות הראשית לישראל על שטר הפקרה, נבוא לשאלה אם כתיבה כדיבור, שהפקר מטעם נדר, ואם להחתים אותם על שטר שליחות, היינו שעושים הרה"ר שלוחים להפקיר קרקעותיהם, הנה אין שליח להפקר אלא לביטול חמץ בלבד, מפני הטעמים המיוחדים, ועיין בג"כ כולם ובמשנה ברורה א"ח סי' תל"ד.

והנה המציעים דרך ההפקרה הצעתם היא שהבעלים יפקירו אדמותיהם לפני השביעית ושהרבנות הראשית או כינוס רבנים, בכח הפקר ב"ד יפקיעו קנין מי שירצה לזכות בשדות הללו, ושאררי שביעית יתקנו תקנה לזכות את האדמות לבעליהם הקודמים. לי אין דבריהם מובנים כל צרכם. זהו כשטר ושוברו בתוכו, שמהו זה הפקר, הרי הוא שכל אדם יוכל לזכות בדבר המופקר, והרי כאן אינו כד כלל, אלא הפקר באופן שלא יועיל שום קנין של שום אדם לזכות בדבר המופקר, דאם כי הבעלים מפקירים והרבנים מפקיעים, היינו הך, בעומק הדבר. ואמנם כוונתם היא שיוכל כל אדם לזכות לרגע אלא שלאחר שזכה תקנת הרבנות מפקיעה את קנינו, אך גם זה נראה כסתירה בעצם הדבר, וד"ל. ועוד שאיך נבטיח שהבעלים בעצמם לא יחזרו ויזכו באדמות הללו, לזה אין עצה, אלא תנאי מפורש מצד הבעלים שנכנסים לשדותיהם ולכרמיהם ע"מ שלא לזכות, ואולי לזה יועיל תנאי בכתב ונעשה אולי ככה: כל אחד יחתום על שטר מתנה, היינו שהוא נותן אדמתו במתנה לרבנים מסויימים, נגיד שני הרבנים הראשיים לישראל, שיהא להם הכח והזכות לעשות באדמות הללו כאדם העושה בתוך שלו וכן להפקיר, ויחתמו שבמקרה של הפקרה ע"י הרבנים הנ"ל הם מודיעים שאם יכנסו הם הבעלים לשדות ולכרמים וגם יעשו פעולות ידועות, כל מה שיעשו לא תהא כוונתם לחזור ולזכות, עד אחרי עבור שנת השמיטה, (ואז יעשו פעולה לחזור ולזכות). ובנוגע לחשש שמא יבואו אחרים ויזכו, הנה ודאי שהמשטרה תוציאם בכח וגם ענוש יענשו בזרע השלטון. וכלתם חששנו עד היום לשמא יבוא הגוי וישתלט על הקרקעות, והוא הדין בנוגע להפקרה. ההיתר שלנו הרי הוא רק מבחינת ההשקפה של דין התורה, ואין אנו מבקשים האישור של הממשלה, וד"ל, וכל הענין בעצם אינו אלא זכר לשביעית שלא תשתכח תורת שביעית שביסודו של דבר אנו סומכין בשעת הדחק כהוראת שעה על דעת המקילין שאין השביעית נוהגת כלל, אבל אנו מצפים שתחזור אלינו השביעית מדין דאורייתא ממש, ועלינו לעשות לה זכר כפעם בפעם, אלא שעכ"פ צריך שלא יהא הדבר מופרך מתוכו, מעצם דין התורה.

ולכאורה אין שום חשש לשמא יזכו אחרים באדמות המופקרות, שאנן סהדי שרק להפקיע מהאיסור נעשה הפקר, והר"ז כמפורש בטור ובשר"ע א"ח סי' רמ"ז ברמ"א סוף סעיף ד', אבל זה עצמו תמוה להמפרש שאף ביום השבת עצמו אין שום אדם יכול לזכות בו, ועיין באמרי בינה להגאון מקאליש ז"ל שם, וכ"ר. ואם כי הדבר קשה שלא יהא הפקר גמור ויועיל להפקעת האיסור של שבת, אך מכיון שיש לנו על מי לסמוך מעמודי עולם הרמ"א והמג"א וכ"ר ז"ל ועיין גם בערוך השלח, תרי"ט דמ"ג, סעיף ז', לענין שבת, ק"ו לענין שביעית בזה"ל, וכמבואר לעיל, וע"כ נראה שמצד זה אין להמנע מדרך היתר הלזה של הפקרה.

ובאשר להפקר בפני שלשה, הנה זה אינו דבר קשה אפילו לכל יחיד ויחיד,

למצוא תלתא רחימי, כלשונם ז"ל בירושלמי, שביעית פרק ט' הל' ד', ולהסקיר בפניהם, אך שיסקיר כל אחד, כמעט שזהו דבר שלא ניתן לביצוע. ואם נחקן שיתגר במתנה להרה"ר לא"י כנ"ל ואנו נפקיר, הרי אנו נפקיר במושב עשרה ויותר. אולם הקושי שבדבר הוא צד ההערמה שבמתנה זו וכנדרים ע"ח וב"ב קל"ד, חר"מ סי' רמ"א, והחילוק בין מכירה למתנה יעויין בנר"כ, ויעויין באתרונים ובערוך השלחן חר"מ סי' רמ"א וכו' וכו', ומכ"מ חושבני שאין להרתע מפני זה אעפ"י שזוהי הערמה ניכרת וכמבואר לעיל, די בזה לעשות זכר שלא תשתכח תורת שביעית, ובנוגע לשמא יחזור מי שהוא ויזכה, הנה בפועל ממש חשש זה רחוק מאד מבחינת הדין הרי אפשר להשען על זה שבהלכות שבת סימן רמ"ו כנ"ל. סוף דבר שראוי לעיין בהצעה זו.

ג. הנה עכשיו מסר לידי הגר"ע הדאיה שליט"א, חבר ב"ד הגדול לערעורים את חר"ד בכתב נגד ההצעה הזיא של הפקרה — על יסוד כמה נימוקים: (א) „שאין זה הולם את המושג של הפקר“. בזה כבר דיברתי ועיין לעיל. (ב) „דבר ידוע הוא שלפי חוק הממשלות בכל מדינה ומדינה, כל דבר שאין לו בעלים, הרי הוא כרכוש המדינה, וא"כ אם הבעלים הפקירו-ואדם אחר אין כח לזכות בו, הרי הוא כאין לו בעלים ונכנס לרשות הממשלה, ומכיון שכן שהממשלה יחודית, חוזר הדין שהרי היא אדמת ישראל ואסור לעבוד בו בשביעית“. תשובתי היא שהדבר מופרך מעיקרא. אין חוק הפקר כלל בקרקעות, בדינא דמלכותא. ואם אדם איננו עובד אדמתו שנה ואפילו אם הכריז שמפקירה איננה נעשית נכס הממשלה בכך, אלא שאם הוא מדביר את אדמתו שלש שנים הממשלה מחליטה את הקרקע ורק אחרי משפט.

ג. במקרה זה אם ייכנס אדם אחר ויודיעו על כך למשטרה, מאחר שהממשלה איננה מתחשבת עם ההפקר הזה, ולא עם שום הפקר אחר, גרוש ייגרש המחזיק, ואם מושפך כך, אין זה הפקר, הפקר מעיקרא-ליחא, ועל כל זה כבר העירתי. אלא שהרב הדאיה מוסיף שגם מצד הדין אנו הולכים ע"פ דינא דמלכותא בענינים כאלה. ואומר אני שאם כך נניח נפל כל ההיתר של מכירת בבירא, (ועיין שו"ת דברי אמת סי' י"ב), היינו אם נניח שדינא דמלכותא מפקיעה בקניית קרקעות מדין התורה, אלא אפילו אם נאמר שאין הדבר כך, עדיין יש לנו הליעותא של לא סמכא דלתיה, מאחר שבפועל ממש דין המלכות הוא הקיים, ולא סמכא דעת חקונה ועיין מה שאמרתי לעיל, אכן אם כי דעת היהודי שומר תורה (שלא לדבר על אלה שאינם כך והם, לצערנו, הרבים) היא להקנות בלב גמול' כלי להפקיע האיסור של שביעית, אבל לא צד כדי כך שהנכרי יוכל להוציא הקרקע מידו והוא ישתוק אפילו אם ישלם המחיר הקצוב. ובאמת כל הדבר אינו אלא צורה של מכירה ולא מכירה ממש; והערמה גלויה וידועה, ואינני רוצה לדבר עכשיו על מכירת חמץ, ועל המכירה באופן סיטוני של בהמות לנכרים לסטור מבכורה, ודי לנו בכל זה, אך מכיון שנהגו כך, עפ"י גאוני עולם, מי זה יהיו עכשיו לערער ועיין בהסבירי של הגאון ז"ל. במבוא לשבת הארץ פרק י"ג, אבל לאמר שהמכירה היא בהתאם לדינא דמלכותא משא"כ ההפקר זה לא ניתן להאמר כי החוזים שכותבים אין להם שום חוקף במכירת קרקעות, ולכל היותר אין הצד המקיים יכול לתבוע מהצד העובר אלא מצד כספי בלבד, ובמסיבות כאלה גם לנה אין לו סיכויים, ובכורה שבדינא

דמלכותא אין הבעלות עוברת כלל ע"י השטרות וההתחייבויות שאנו עושים. וע"כ
שעצם הענין של המכירה רוסף אלא שעכ"פ ע"ז עושים זכר לשמיטה, וס"ס
עמיטה בזה"ל לכל היותר דרבנן, ולרבים מהראשונים ז"ל איננה אפילו מדרבנן,
והדוחק כ"כ גדול ונורא, אנו סומכים על המכירה למרות הפקפוקים, כדי שלא
יתבטל זכר השמיטה, ודי בזה. ולסוף מעיר הגרע"ה שליט"א מהדין שבתוך שלשה
יכול לחזור בו, ואינה הפקר עד אחר ג' ימים וכו'. ואינני מבין לגמרי את ההשגה
שלמה נחוש שיחזור בו בתוך שלשה, והרי הוא הפקיר לשם הפקעת האיסור של
שביעית, ומסתמא לא חיישינן לחזרה, (ועיין בשר"ת עין יצחק להגאון מקובנא
ז"ל סי' מ"ב סעי' ד' וכו') וענין החזרה הוא שבתוך שלשה ימים חזרתו בדיבור
בעלמא משא"כ אחר שלשה ימים, אינו אלא ע"י זכיה, ואם לא נתקן שיפרש בדיבור
או בכתב שלא ייכנס ע"מ לזכות — לא יועיל כל ההפקר כי בודאי ייכנס בעל
האדמה ויעשה כבתוך שלו, ואם כך נתקן למה יחזור בו בתוך ג' הימים הראשונים,
יעוד שהרי אני מציע להקנות כל האדמות לרה"ר, ואנחנו נפקיר, ואנחנו בודאי
לא נחזור מההפקר, ובנוגע לבעלים, הלא נחבר נוסחא שכל בעל אדמה יחתום
עליה שבה יהא מפורש שמזכים לנו האדמות ובידינו לעשות כאדם העושה בתוך
שלו, להפקיר כיון שקנויה לנו, ושהוא מכריז ומודיע שבמקרה שייכנס ויעשה מה
שיעשה באדמתו יהא זה ע"מ שלא לזכות. לי נראה שמוטב שנפקיר רק לשנת
השמיטה ונמעט ע"י כך את החשש מפני המלעיגים, וכן תיכף בליל מוצאי שביעית
נחזור ונזכה לכל הבעלים את אדמותיהם ע"י מי שיוזכה בשבילם. זהו הנראה לע"ד
וחבירינו הגאונים שליט"א יעינינו ויחליטו באספת המועצה המורחבת הבאה, א"ה.
(ד) ברם עדיין לאיצאתי ידי"ת מעורר כל עוד שלא עוררתי שעצם היסוד
ע"הפקר פטור מן השביעית טעון ביסוס. אני בעניי אינני זוכר דבר זה אלא משר"ת
הנצי"ב ז"ל הנ"ל מקונטרס השביעית של הגאון ר"י ענגל וממנחת חינוך (האומר
שאפשר שהפקר פטור מן השביעית), ומאידך גיסא, משר"ת שמו"ה המר להגאון הספרדי
ר"מ ריב"ו ז"ל יו"ד סי' ד' משמע לכאורה שאין הפקר פוטר מן השביעית, שבסוף
תשובתו הוא מורה להפקיר הכרם כדי שהנכרי יעבור לא יעבור הישראל על העשה
של שביעית, (היינו מדרבנן שהגאון המחבר הוא ז"ל תופס לפשוט ששביעית
בזה"ל אינה אלא דרבנן והוא חוזר ואומר שרוב רובא דרבוותא סוברים כן, יעוי"ש),
כפי דעת רבינו ישעי' האחרון אביו של מהרי"ט ז"ל (וכן דעת המהרש"ל והמג"ח
על יסוד ע"ז ט"ו כמו שנזכר כבר), יעוי"ש, ומשמע שההפקר איננו פוטר משביעית.
ודע שאין הענין כ"כ ברור לי, שיסודו של הנצי"ב ז"ל הוא ממה שכתוב
בשמיטה שדך, כרמך, אך לא מצינו לחז"ל וגם לא לראשונים ז"ל שאחרי התלמוד
דרשה כזאת שדך ולא של הפקר, וכבר הוצרכה דרשה זאת בתו"כ פ' בהר, ללמדך
שלא התחילו השמיטין אלא משזכו באי כנען כל אחד בנחלתו המיוחדת, (ויש
לעיין קצת למה לא דרשו חז"ל שדך כרמך ולא של עכו"ם כמו שדרשו בתחילת
ירושלמי פיאה קצירך וכו', וכמו שדרשו בכלאים ירושלמי כלאים פ"ז ולא של
אחרים, ויש להאריך, ואכ"מ), ויש לי להאריך הרבה בנקודה זאת ואי"ה עוד
הזל"מ. ונאמר לי מפי ת"ח צעיר גדול נ"י שהגאון מקארלין ז"ל בשאילתות דוד
מביא דרשה זאת שדך ולא של הפקר, אבל אני אינני זוכר וקשה לי לחפש, ולאידך
גיסא, אם כי מהירושלמי ריש ס' הספינה ופ"ב דכלאים הממעט ספיחים של שדה

בור, (משום דלא משגח בה), אין להוכיח כלום, אבל מלשון המשנה שביעית פרק ט' משנה א' בענין מינים ידועים הגדילים מאליהם בהרים ובנהרות, היינו במדבר משמע לכאורה שעכ"פ קדושת שביעית נוהגת בהם, וזה לכאורה שלא כהנצי"ב והגרי"ע ז"ל, וכדאי לעיין בספרו החשוב של הגר"מ קלירס ז"ל תורת הארץ. ואי"ה עוד אאריך בכל זה. באופן שעצם היסוד של הפקרה להפקיע חיוב שביעית, עדיין צריך ביסוס.

ועתה יואילו נא הגאונים חברינו, חברי המועצה המורחבת של הרבנות הראשית לישראל שליט"א, לעיין בכל הדברים הללו, להיות מוכנים לחוות כל אחד דעתו הגדולה בישיבת המועצה הנ"ל שתתכנס אי"ה בקרוב לקבוע סופית על כל הנוגע לשמיטה, וכן על נוסח החזון הנ"ל שיובא לפני כולם.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שנזכה במהרה ליום אשר בו תחזור מצות שבת הארץ להיות מן התורה, ומהרה רוח ממרום יערה על כל אחינו, הי"ו, בארץ ובגולה, ונזכה לביאת משיח צדקנו ולבנין הבית השלישי, כדבר ד' ביד נביאי קדשו, אמן אמן!

נאם, יצחק אייזיק הלוי הרצוג
ראש הרבנים לישראל